

1348, 1967, 1987, 1988; nşr. Muhammed Saîd el-Urfî, Halep 1970; nşr. Muhammed Haccâr, Beyrut 1412). 3. *et-Terhîş fi'l-ik-râmî bi'l-kıyâm li-zevî'l-fazli ve'l-meziyyeti min ehli'l-İslâm 'alâ ciheti'l-birr ve't-tevkîr ve'l-ihtirâm lâ 'alâ ciheti'r-riyâ ve'l-i'zâm* (Kahire 1329; nşr. Ahmed Râtîb Hammûş, Dimaşk 1402/1982; nşr. Keylânî Muhammed Halîfe, Beyrut 1409/1988). Hifnî bu eseri *Muhtasarü Risâleti'n-Nevevî fimâ yete'allak bi'l-kıyâm li-ehli'l-fazli ve ğayri zâlik* adıyla ihtisar etmiştir. 4. *Muhtasarü (muntehâbü) Tabakâti'l-fukahâ'. 277* âlimin biyografisini ihtiva eden eser İbnü's-Salâh'ın *Tabakâti'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye*'sinin muhtasarıdır. Nevevî'nin bazı şahısları ilâve ederek Muhammed ve Ahmed adını taşıyanları başa aldığı, diğer şahısları da alfabetik olarak sıralamaya başladığı, daha sonra Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî'nin tamamladığı eseri Muhyiddin Ali Necîb (Beyrut 1413/1992) ve Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut 1416/1995) yayımlamıştır. 5. *Hizb (Hizbül-hıfz ve'l-evrâd, Hizbül-İlmâni'n-Nevevi)*. Bir dua risâlesi olup bir kısmı hadislerde geçen dualar talebeleri tarafından kaleme alınmış ve âlimlerden büyük ilgi görmesi sebebiyle geniş muhitlere yayılmıştır (İstanbul 1298, 1302, 1309; Bombay 1299; Bulak 1303). Ebû Abdullah Muhammed b. Tayyib eş-Şerakî tarafından şerhedilen *Hizb*'i Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî neşretmiştir (Beyrut 1408/1988). Osmanlı âlimlerinden Ahmed Feyzi, esere yazdığı şerhine *el-Feyzü'l-'alî fi şerhi Hizbi'n-Nevevî* adını vermiştir (Çorum İl Halk Ktp., nr. 627/3). Eserin daha başka şerhleri de vardır. 6. *es-Sîretü'n-nebeviyye. Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugâ'tin* başında yer alan (s. 21-44) Hz. Peygamber'in hayatına dair kısmın müstakil olarak neşredilmesinden ibarettir. Bu çalışmayı Abdür-raûf Ali ve Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî (Dimaşk 1400/1980), *Tehzîbü's-Sîreti'n-nebeviyye* adıyla Hâlid b. Abdurrahman b. Ahmed eş-Şâyi' (Riyad 1413/1992) yayımlamıştır.

Nevevî bunlardan başka tefsir, hadis, fıkıh, lugat ve Arap diliyle ilgili bazı konuları ele aldığı *Tuĥfetü'ttâlîbi'l-fezâ'il, Muĥtaşaru âdâbi'l-istiskâ', Ru'ûsü'l-mesâ'il, ed-Deĥâ'ik, 'Amelü'l-yevm ve'l-leyle, Muĥtaşaru'l-besmele, Risâle fi me'âni'l-esmâ'il-hüsnâ, Risâle fi eĥâdişi'l-hayâ'* adlı eserleri kaleme almış, İbnü'l-Esir'in *Üsdü'l-ġabe*'sini, Râfiî'nin *et-Teznîb*'ini, Beyhakî'nin *Menâkıbü's-Şâfi'*'ini ihtisar etmiştir. Kâtib Çelebi onun

Mir'âtü'z-zamân fi târihi'l-a'yan adlı bir çalışması bulunduğunu, eserde yaratılıştan başlamak üzere önemli olayların kısaca anlatıldığını söylemiş (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1648), Selâhaddin el-Müneccid de bu bilgiyi tekrarlamıştır (*Mu'cemü'l-mü'erriĥine'd-Dimaşkıyyîn*, s. 114). Ancak bu eserin Sibt İbnü'l-Cevzî'nin aynı adı taşıyan meşhur kitabıyla karıştırılmış olabileceği akla gelmektedir.

Nevevî'nin hayatına dair çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Bunlar arasında Alâeddin İbnü'l-Attâr diye bilinen talebesi Ali b. İbrâhim ed-Dimaşkı eş-Şâfiî'nin *Tuĥfetü'ttâlîbin fi tercemeti'l-imâm Muĥyiddîn (Tuĥfetü'ttâlîbin fi tercemeti'l-imâm en-Nevevi)* adlı çalışması önemlidir (bk. bibl.). İbnü'l-Attâr'ın Nevevî'ye tashih ettirdiği bu eser aynı konudaki çalışmalara kaynak olmuştur. Daha sonra Muhammed b. Muhammed b. Ahmed en-Nüveyrî *Tuĥfetü'ttâlîb ve'l-muntehâ fi tercemeti'l-imâm en-Nevâvî*, Kernâleddin İbn İmâmü'l-Kâmilîyye Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el-Kâhîrî *Buġyettü'r-râvî fi tercemeti'l-imâm en-Nevâvî*, Şemseddin es-Seĥâvî *el-Menhelü'l-'azbi'r-ravî fi tercemeti kuĥbi'l-evliyyâ'i'l-kirâm şeyĥi meşâyihü'l-İslâm Muĥyiddîn b. Zekerıyyâ en-Nevâvî* (nşr. Mahmûd Hasan Rebî', Kahire 1354/1935), Süyûtî *el-Minhâcü's-sevî* (bk. bibl.), Ali et-Tantâvî *el-İmâm en-Nevevî* (Dimaşk 1399/1979), Abdülġanî ed-Dakr *el-İmâm en-Nevevî* (Dimaşk 1395/1975, 1407/1987) adlı eserlerini yazmışlardır. Ahmed Abdülazîz Kâsım el-Haddâd, *el-İmâm en-Nevevî ve eġerühü fi'l-ĥadîş ve 'ulûmihî* adıyla yaptığı yüksek lisans çalışmasını daha sonra yayımlamış (Beyrut 1413/1992), İvaz Matar es-Sa'dî de *el-Mebâdi'ü't-terbeviyye el-müstenbeĥa mine'l-Erba'ine'n-Neveviyye* ismiyle bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1408, Câmîatü Ümmi'l-kurâ). Ayrıca Hasan İbrâhim Abdülâl "el-Mu'allim fi'l-fikri't-terbevi' inde'l-İmâm en-Nevevî i'dâdühü ve şifâtühü ve mahârâtü tederisihü'l-fa'âl" (*Mecelletü Merkezi'l-bühûş, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye*, II [1404/1983], s. 201-252) ve "Uşûlü'l-baĥşi'l-İlmî ve âdâbihî 'inde'l-İmâm en-Nevevî" (*Risâletü'l-Ĥalici'l-'Arabî*, VIII/24 [1408/1988], s. 35-57), Muĥibbüddin Ebû Sâlih "Ķirâ'âtü't-terbeviyye 'inde'l-İmâm en-Nevevî" (*Mecelletü Külliyyeti'l-'ulûmü'l-ictimâ'ıyye bi-Câmîati'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye*, V, 1401/1981, s. 621-657), Ali Cemîl Abbas "Cühûdü Ebî Zekerıyyâ fi'l-kısmi'l-lugavî fi kitâbi Tehzîbi'l-esmâ' ve'l-

lugâ't" (*Âdâbü'r-râfidîn*, XVI, 1986, Musul, s. 105-144) adıyla makaleler yazmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcü'l-'arûs, "nvy" md.; Gazzâlî, *el-Vasit fi'l-mezheb* (nşr. Ahmed Mahmûd İbrâhim – M. M. Tâmir), [baskı yeri yok] 1417/1997 (Dârü's-selâm), I, 72-81; İbnü'l-Attâr, *Tuĥfetü'ttâlîbin fi tercemeti'l-İmâm en-Nevevî* (nşr. Fuâd Abdülmün'im), İskenderiye 1411/1991; a.e. (nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âlü Selmân), Riyad 1414; Zehebî, *Tezkiretü'l-ĥuffâz*, IV, 1470-1474; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, IV, 264-268; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), VIII, 395-400; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 476-477; İbn Kâdi Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 153-157; Süyûtî, *el-Minhâcü's-sevî fi tercemeti'l-İmâm en-Nevevî* (nşr. Ahmed Şefik Demc), Beyrut 1408/1988; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 24-25; *Keşfü'z-zunûn*, I, 59, 70, 96-97, 115, 200, 210, 244, 340, 379, 398, 465, 490, 514, 550, 557, 688, 717, 915, 929-930, 936; II, 1039, 1162, 1188, 1613, 1648, 1833, 1859, 1873-1876, 1877, 1912-1913, 2025; Harîrîzâde, *Tib-yân*, III, vr. 217^a-221^a; Serkîs, *Mu'cem*, I, 952; II, 1876-1879; Brockelmann, *GAL*, I, 496-501; *Suppl.*, I, 680-686; *İzâhu'l-meknûn*, I, 252; II, 152, 199, 425; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'erriĥine'd-Dimaşkıyyîn*, Beyrut 1398/1978, s. 113-114; Zirikî, *el-'A'lâm* (Fethullah), IV, 42, 251; VII, 48; VIII, 149-150; Abdülġanî ed-Dakr, *el-İmâm en-Nevevî*, Dimaşk 1407/1987, s. 202-203; Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan b. Selmân – Ebû Huzeyfe Râid b. Sabrî, *Mu'cemü'l-muġannefâti'l-vâride fi Fethi'l-bârî*, Riyad 1412/1991, s. 52, 112, 144, 188, 205, 247-248, 253, 302, 333, 340, 404; Ahmed Abdülazîz Kâsım el-Haddâd, *el-İmâm en-Nevevî ve eġerühü fi'l-ĥadîş ve 'ulûmihî*, Beyrut 1413/1992; Şâkir Mustafa, *et-Târîĥu'l-'Arabî ve'l-mü'erriĥîn*, Beyrut 1993, IV, 21-22; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, V, 265-276; W. Heffening, "Zum Leben und zu den Schriften an-Nawawî's", *Isl.*, XXII (1935), s. 165-190; XXIV (1937), s. 131-150; a.mlf., "Nevevî", *IA*, IX, 222-223; a.mlf., "al-Nawawî", *IE*² (Fr.), VII, 1043-1044; Eric F. F. Bishop, "The Forty (Two) Traditions of an-Nawawî", *MW*, XXIX (1939), s. 163-177; Khalid Alavî, "Arba'in al-Nawawî and its Commentaries", *IS*, XXIV/3 (1985), s. 349-356; M. Yaşar Kandemir, "el-Câmiu's-saĥîĥ", *DIA*, VII, 126-127.

M. YAŞAR KANDEMİR

NEVEVÎ, Muhammed b. Ömer

(محمد بن عمر النوى)

Ebû Abdilmu'tî Muhammed b. Ömer b. Arabî b. Alî en-Nevevî el-Cavî el-Bentenî (ö. 1316/1898)

Endonezyalı müfessir ve âlim.

1230'da (1815) veya 1231'de (1816) Cava adasının batı kısmında bulunan Bentem (Benten) bölgesinin Tenâre (Tanara) kasabasında doğdu. Babası Tenâre'de başkadılık görevini yürütmekteydi. Kardeşleri Temîm ve Ahmed'le birlikte önce babasının

dan, daha sonra bölgenin önde gelen âlimi Hacı Sahal'dan ders aldı. Bir süre Batı Cava'daki Purvakarta'ya gidip Hacı Yûsuf'un derslerine katıldı. On beş yaşında hacca gitti ve Mekke'de üç yıl kalarak öğrenim gördü. Dönüşünün ardından yaklaşık 1850'ye kadar ülkesinde bulundu.

1850'de tekrar Mekke'ye giden Nevevî hayatının sonuna kadar burada yaşadı. Onun Mekke'ye yerleşmesinde dinî ilimleri tahsil yanında hacca gelen Cavalılar'a rehberlik etme arzusu da önemli rol oynadı. Endonezya'nın Borneo şehrinde Ahmed Hatîb Sambas, Sonde'nin küçük Sumbava adasından Abdülğanî Bima, Mısır'dan Yûsuf Sümbülâvenî ve Ahmed en-Nehrâvî, Mekke müftüsü Ahmed b. Zeynî Dahlân ve Abdülhamîd Dağstânî gibi âlimlerden ders okudu. Ayrıca öğrenim amacıyla Suriye ve Mısır'a gitti. Öğrenimini tamamladıktan sonra daha ziyade Cavalılar'la ilgilenen Nevevî çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Mekke'de tahsil görüp ülkelerine dönen talebeler vasıtasıyla Endonezya'nın İslâmlaşmasında büyük rolü oldu. Bentemli Mardjuki, Jombaklı (Doğu Cavali) Hasyim Asyari, Kudüslü (Endonezya'da bir yer) Asnavî, Madura veya Tubagus adasından Hali, Bentem civarındaki Karingin'den Muhammed Asnavî, Mahfûz b. Abdullah et-Termesî onun önde gelen talebelerindedir.

Nevevî tasavvufa da ilgi duymuş, daha çok Gazzâlî anlayışını, ahlâk ve kişilik eğitimini esas almış, talebelerine büyük sûflerin seçkin metinlerinden örnekler okutmuş, 1870'ten sonra Endonezya'da İslâm'ın yayılışında büyük rolü olan tasavvufî hareketlere karşı orta bir yol takip etmiştir. Batavialı Seyyid Osman gibi tarikatları dışlamamakla birlikte eski hocası ve Kâdirî şeyhi Ahmed Hatîb Sambas'a da intisap etmemiş, talebelerinin tarikata girmesine izin vermemiştir. Bunda, Hicaz bölgesinin hâkim anlayışının ve ülkesinin özel şartlarının etkisinin bulunduğu düşünülebilir. Nevevî siyasete mesafeli durmasına rağmen sömürgeci güçlerin ülkesini terketmesini istemiş, onun görüşleri bazı talebelerinin bağımsızlık hareketlerinde aktif rol oynamasında etkili olmuştur. 1898 yılında Mekke'de vefat eden Nevevî'nin ölüm tarihiyle ilgili olarak 1888, 1896, 1897 gibi farklı kayıtlara da rastlanmaktadır.

Eserleri. 1. *Merâhu Lebîd li-keşfi ma'ne'l-Kur'ânî'l-mecîd* (I-II, Kahire 1305; nşr. Muhammed Emin ed-Dannâvî, Beyrut 1417/1997). *et-Tefsîrû'l-münîr li-me'âlimi't-tenzîl* adıyla da anılan eser müellifin

en önemli çalışması olup genellikle İbn Abbas, Fahreddin er-Râzî, Ebüssuûd Efendi ve Hatîb eş-Şîrbînî'nin tefsirlerinden yararlanılan müellif, dönemin fikir öncüleri olan Cemâleddîn-i Efgânî ile Muhammed Abduh'un yenilikçi görüşlerinden de etkilenmiştir. Eserde zayıf bilgilere ve İsrâiliyat'a da rastlanmaktadır (M. Ali Ayâzî, s. 639-643; Riddell, s. 195-197). 2. *et-Tevşîh* (Kahire 1305, 1310). Ebû Şücâ' el-İsfahânî'nin Şâfiî fikhına dair *et-Takrîb*'inin (*el-Muhtaşar*) İbn Kâsım el-Gazzî tarafından yapılan *Fethu'l-ğaribi'l-mücîb* adlı şerhi üzerine şerh tarzında yazılmış olup *Kütü'l-habîb* adıyla da neşredilmiştir (Kahire 1301, 1305, 1310). 3. *Fethu'l-mücîb* (Bulak 1276, 1292; Kahire 1297, 1298, 1306; Mekke 1316). Hatîb eş-Şîrbînî'nin Şâfiî fikhı hakkındaki *Menâkıbü'l-hacc*'inin şerhidir. 4. *Sülle-mü'l-münâcât* (Bulak 1297; Kahire 1301, 1307). Abdullah b. Ömer el-Hadramî'nin *Sefînetü's-salât*'i üzerine yazılmış bir şerhtir. 5. *el-İkdü's-semîn* (Kahire 1300). Ahmed b. Muhammed ez-Zâhid'in telif edip Muhammed b. Osman el-Câvî el-Kârûtî'nin *Fethu'l-mübîn* adıyla 601 beyitte nazmettiği fıkıhla ilgili eserin şerhidir. 6. *Kâşîfetü's-secâ* (Kahire 1292, 1301, 1302, 1303, 1305; Bulak 1309). Sâlim b. Semîr'in fıkıha dair *Sefînetü'n-necâ* adlı eserinin şerhidir. 7. *eş-Şimârü'l-yâni'a* (Kahire 1299, 1308, 1329; Bulak 1302). Muhammed b. Süleyman Hasebullah'ın fıkıh ilmiyle ilgili *er-Riyâzü'l-bedî'a*'sının şerhidir. 8. *Zerî'atü'l-yâkin* (Kahire 1304; Mekke 1317). Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin akaidede dair *Ümmü'l-berâhîn* adlı eserinin şerhidir. 9. *Nürü'z-zalâm* (Kahire 1303, 1329). Ahmed el-Merzûkî'nin *'Aķidetü'l-avâmm*'inin şerhidir. 10. *Ticânü'd-derârî* (Kahire 1301, 1309; Mekke 1329). Bâcûrî'nin *Risâle fi 'ilmi't-tevhîd*'inin şerhidir. 11. *Fethu'l-mecîd* (Kahire 1298). Hocası Ahmed en-Nehrâvî'nin kelâma dair *ed-Dürü'l-ferîd*'inin şerhidir. 12. *Merâķi'l-ubûdiyye el-ecvibete'l-Mekkiyye* (Kahire 1291, 1298, 1304, 1307, 1308, 1319, 1327; Bulak 1293, 1309). Gazzâlî'nin *Bidâyetü'l-hidâye* adlı kitabının şerhidir. 13. *Selâlimü'l-fuzalâ* (Kahire 1301; Mekke 1315). Zeynüddin b. Ali el-Melîbârî'nin *Manzûmetü hidâyeti'l-ezkiyâ ilâ țarîķi'l-evliyâ* adlı eserinin şerhidir. 14. *Mişbâhu'z-zulem* (Mekke 1314). Müttaki el-Hindî'nin *el-Minhâcû'l-etem fi tebvîbi'l-hikem*'inin şerhidir. 15. *Fethu's-şamedî'l-âlim 'alâ Mevlidi's-şeyh Ahmed b. Kâsım ve yüsemma el-Bulûgu'l-fevzî li-beyânî elfâzi Mevlidi İbnî'l-Cevzî* (Bulak 1292), *Buğyetü'l-avâm*

fi şerhi Mevlidi seyyidi'l-enâm li'bni'l-Cevzî (Kahire 1345/1927) ve *Fethu's-şamedî'l-âlim 'alâ Mevlidi's-şeyh Ahmed b. Kâsım* (Mekke 1306) gibi farklı isimlerle de neşredilen eser, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'ye veya Ahmed b. Kâsım el-Harîrî'ye ait olduğu sanılan *el-'Arûs* adlı eserin şerhidir. 16. *Terğîbü'l-müştâķķin* (Bulak 1292). *Medâricü's-su'ûd* ismiyle de basılan eser (Bulak 1296), Medine Müftüsü Ca'fer b. Hasan el-Berzencî'nin *Mevlidü'n-nebî (Mevlidü'l-Berzencî, el-'İkdü'l-cevher fi mevlidi'n-nebiyyi'l-ezher)* adlı kitabı üzerine yazılmış bir şerhtir. 17. *ed-Dürerü'l-behiyye* (Bulak 1299). Aynı müellifin *el-Ĥaşâ'îşü'n-nebeviyye'sine* dair bir şerhtir. 18. *el-İbrîzû'd-dânî fi mevlidi seyyidînâ MuĤammed el-'Adnânî* (Kahire 1299). Ahmed b. Muhammed el-Kastalânî'nin *Mevlidü'n-nebî'sinin* muhtasarıdır. 19. *Tenķihu'l-kavli'l-Ĥaşîş bi-şerhi Lübâbi'l-Ĥadîş*. Çeşitli konulara dair hadislerin yer aldığı risâle Süyûtî'ye ait kitabın şerhi olup onunla birlikte basılmıştır (Kahire 1374, 1377 [4. bs.], 1380). 20. *Keşfü'l-merûtiyye 'an sitâri'l-Âcurrûmiyye* (Kahire 1308). Abdüsselâm en-Neberâvî'nin *el-Kevâķibü'l-celiyye fi nazmi'l-Âcurrûmiyye* adlı manzum eserinin şerhidir. Nevevî kendi eserini *Fethu Ġâfiri'l-Ĥatıyye 'ale'l-Kevâķibi'l-celiyye fi nazmi'l-Âcurrûmiyye* ismiyle nazmetmiştir (Bulak 1298). 21. *el-Fuşûşü'l-yâķutiyye* (Kahire 1299). Abdülmün'im İvaz el-Circâvî'nin *er-Ravzû'l-behiyye fi'l-ebvâbi't-taşriyye'si* üzerine yazılmış bir şerhtir. 22. *Lübâbü'l-beyân* (Kahire 1301). Hüseyin en-Nevevî el-Mâlikî'nin Arap edebiyatına dair *Risâletü'l-isti'ârât*'inin şerhidir.

Nevevî'nin diğer eserlerinden bazıları şunlardır: *Kařrû'l-ğays fi şerhi Mesâ'ili Ebi'l-Leys; Kâmi'u't-ıuğyân, Behcetü'l-vesâ'il bi-şerhi'l-Mesâ'il, Sülûkû'l-câde 'alâ Lüm'ati'l-müfâde, 'Uķūdû'l-lüceyn fi beyânî Ĥuķūķi'z-zevceyn, Mirķâtü şu'ûdi't-taşdik fi şerhi Süllemit-tevfik* (Kahire 1298, 1305, 1306), *Minhâcû'r-râğibîn fi's-şafâ'i'l-ünsî ve mi'râcû'l-vâşilîn ile'l-Ĥime'l-ķudsî, Neķâvetü'l-'akide* (manzum), *Nihâyetü'z-zeyn fi irşâdi'l-mübtedi'în bi-şerhi Ĥurreti'l-'ayn* (Kahire 1297, 1298, 1299), *en-Nehcetü'l-ceyyide li-Ĥalli Neķâveti'l-'akide* (Serkis, II, 1879-1883; *İzâhu'l-meknûn* [bk. bibl.]; *Hediyyetü'l-'arifîn*, II, 394).

BİBLİYOGRAFYA :

Fihristü'l-KütübĤaneti'l-Ĥidiviyye, I, 210, 257, 276, 340, 377, 415; II, 35-38, 58, 59, 168, 203, 204; III, 213, 245, 257, 263, 274; IV, 11, 83, 144; Serkis, *Mu'cem*, II, 1879-1883; C. Snouck Hurgronje, *Mekka* (trc. J. H. Monahan), Leyden

1931, s. 268-275; Brockelmann, *GAL*, II, 651-652; *Suppl.*, I, 916; II, 813-814; a.m.f., "al-Nawāwī", *El²* (İng.), VII, 1040-1041; *Fihri'sü'l-Hizâneti't-Teymûriyye*, Kahire 1367/1948, I, 57, 213, 233, 259; III, 307, 308; *İzâhu'l-meknûn*, I, 11, 189, 204, 342, 346, 420, 464, 543, 599; II, 18, 21, 24, 105, 167, 172, 192, 218, 235, 245, 399, 468, 674, 691, 695; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 394; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 209, 210; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XII, 83; C. Guillot, "Nawavi al-Bantani, Muhammad", *Dictionnaire biographique des savants et grandes figures du monde musulman périphérique du XIXe siècle à nos jours* (ed. M. Gaborieau v.dğr.), Paris 1992, I, 34; M. Ali Ayâzî, *el-Müfessirân: Hayâtühüm ve mehecühüm*, Tahran 1414, s. 639-643; P. G. Riddell, *Islam and the Malay-Indonesian World*, London 2001, s. 193-197; Abdullah Muhammed Habşî, *Câmi'u's-şûrûh ve'l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, III, 1809, 1997.

ERDOĞAN BAŞ

NEVEVİYYE

(النوية)

Şâzeliyye tarikatının Yahyâ

b. Şeref en-Nevevîye

(ö. 676/1277)

nisbet edilen bir kolu

(bk. NEVEVÎ).

NEVFEL b. HÂRİS

(نوفل بن الحارث)

Ebü'l-Hâris Nevfel b. Hâris
b. Abdilmuttalib el-Hâşimî el-Kureşî
(ö. 15/636)

Hz. Peygamber'in
amcasının oğlu, sahâbî.

Bedir Gazvesi'nde istemediği halde müşriklerin safında yer aldı ve bu savaşta kendisi gibi esir düşen amcası Abbas'ın, diğer akrabalarıyla birlikte onun da fidyesini ödemesi üzerine Mekke'ye döndü ve bir müddet sonra müslüman oldu. Resûl-i Ekrem'in Nevfel'e fidye ödeyip kurtulmasını teklif ettiği, onun verecek bir şeyi olmadığını belirtmesi üzerine Resûlullah'ın ona Cidde'de bulunan mızraklarını vermesini teklif ettiği, bunun üzerine büyük bir şaşkınlığa düşen Nevfel'in Allah'tan başka kimsenin bilmediği bu durumu ancak bir peygamberin bileceğini söyleyerek 1000 mızrak karşılığında hürriyetine kavuştuğu ve ardından İslâm'ı benimsediği de rivayet edilmiştir. Hâşimoğulları'ndan İslâmiyet'i seçenlerin en yaşlısı olduğu bildirilen Nevfel, Hendek Gazvesi'ne çıkılacağı sırada o ana kadar gizlediği dinini ilân ederek hicret etti. Medine'ye ulaşınca Resûl-i Ekrem onu amcası Abbas'la kardeş ilân etti ve Mescid-i Nebevî'nin yanındaki bir evi böl-

dürerek onlara tahsis etti; ayrıca kendisine ait olup deve ağılı olarak kullandığı bir binayı da Nevfel'e bağışladı.

Hz. Peygamber'le birlikte Mekke'nin fetihinde bulunan Nevfel, Huneyn ve Tâif gazvelerine katıldı; Huneyn'de bir ara müslümanlar bozguna uğrayıp kaçıştıkları sırada Resûlullah'ın yanında kalan az sayıdaki askerlerden biri de Nevfel'di. Ayrıca silâh ticareti yaptığından bu muharebede kullanılmak üzere 3000 mızrak bağışladı (Hâkim, III, 246). Onun tüccar kimliğiyle çelişir görünmekle birlikte evlenme konusunda yardım istemesi üzerine Hz. Peygamber'in onu bir hanımla evlendirdiği, ancak ihtiyaçlarını giderecek bir şeyleri olmadığı için kendi zırhını bir yahudiye rehin gönderecek ondan 30 sa' arpa alıp yeni evlilere verdiği, bu arpanın ununun altı ay boyunca hiç eksilmediği, bu durumun Hz. Peygamber'e bildirilmesi üzerine onun, "Eğer bıkmasaydınız onu ömür boyunca yiyebilirdiniz" cevabını verdiği yolunda bir rivayete kaynaklarda yer verilmiştir (a.g.e., a.y.). Nevfel Medine'de vefat etti. Cenaze namazını Halife Ömer kıldırdı ve Baki' Mezarlığı'nda defnedildi. Oğulları Hâris, Muğire ve Abdullah da sahâbî olup son ikisi Medine'de kadılık yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 44-47; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 245-247; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), IV, 1512-1513; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 369-370; İbn Seyyidünâs, *Minêhu'l-midah* (nşr. İffet Visâl Hamza), Dimaşk 1407/1987, s. 320-322; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 199; a.m.f., *Târîhu'l-İslâm: 'Ahdü'l-Hulefâ'i'r-râşidin*, s. 155-156; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 577; Nüreddin el-Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), III, 63; Şevki Ebû Halîl, *Huneyn ve't-Tâ'if*, Dimaşk 1406/1986, s. 20; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), II, 180, 193-194; VIII, 404; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 277; Muhammed Hamîdullah, "Huneyn Gazvesi", *DîA*, XVIII, 376.

ABDÜLKADİR ŞENEL

NEVİ

(النوع)

Mantıktaki

beş tümelden ikincisi, tür.

Eflâtun felsefesine kadar giden nevi kavramı, filozofun metafiziğinde esasen "idea" veya "form" anlamına gelen eidos -bazı durumlarda sonraları "cins" mânâsında kullanılacak olan genos- terimiyle karşılanmıştır. Türlerin idealar olarak ontolojik bir gerçekliğe sahip bulunduğunu düşünen filozofun bu görüşüne Aristo karşı çıkp ideaların ayrı birer cevher olduğu tezine itiraz etmiş, bunun yerine onu cevhe-

re ilişkin bir ilke, yani nesnenin formal sebebi sayarak sûretin (eidos) akledilir mahiyet olduğunu ileri sürmüştür. Aristo'ya göre bir şeyi bilmek onun maddesinde içkin olan ve bütün teleolojik yapısını yöneten sûreti bilmektir. Tümel bir kavram olarak eidos terimi mantıkta yüklemelerin tümelliği ve tanımın konusu meselesiyle ilgili biçimde kullanılır. Filozofa göre yalnızca tümel tanımlanabilir ve bilimin konusu yalnızca tümeldir (Peters, s. 87, 90, 131, 185).

Mantık tarihi boyunca eski Yunan, İslâm ve Ortaçağ Latin felsefesinde gelişen terminolojide cins, nevi, fasıl, hâssa ve araz diye bilinen beş tümelin (bk. BEŞ KÜLLÎ) belirli tanımlara kavuşturularak ortak bir şema içinde tahlil edilmesinde Yeni Eflâtuncu filozof Porphyrios'un (Furfûriyûs) *Eisagoge* adlı kitabı Aristo mantığı ile birlikte esaslı bir hareket noktası teşkil etmiştir. Porphyrios, tercüme döneminde Ebû Osman Saîd b. Ya'kûb ed-Dimaşkı tarafından Arapça'ya çevrilen ve *İsâgüci* adıyla tanınan ünlü eserinde türü cins terimiyle kavramsal ilişkisi içinde tarif etmiştir. Cins bir türün cinsi, tür de bir cinsin türüdür. Dolayısıyla cins ile tür birbiriyle tanımlanmış olmaktadır. Buna göre türün ilk tanımı "cinsin altında sıralanmış olan ve cinsin özselle olarak kendisine yüklenmiş olduğu şey", ikinci tanımı ise "aralarında özgül olarak farklı terimlerin çokluğuna özselle olarak uyan yüklem" şeklindedir. İkinci tanım, üstünde artık daha başka cinslerin yer almadığı en genel cinslerle altında artık başka türlerin yer almadığı en özel türlerin arasında kalan ve üste göre tür, alta göre cins olabilen tümel kavramlar için değil altında yalnızca bireylerin yer aldığı en özel türler için geçerlidir. Buna göre cevher cinstir; cevherin altında cisim, cismin altında canlı cisim, canlı cismin altında hayvan, hayvanın altında akıllı hayvan, akıllı hayvanın altında insan ve insanın altında bireyler yer alır. Bu sıralamanın en üstündeki cevher en genel kavramdır ve sadece cins olan odur; insan ise en özel türdür ve yalnızca türdür; çünkü kendisinden sonraki başka türlere cins olmaz. Sıralamadaki ara tümelardan olan cisim, canlı cisim, hayvan, akıllı hayvan ise hem cins hem tür olabilir. Daha açıkçası en genel cins cins olup tür olmayan, kendi üzerinde başka bir üst cinsin bulunmadığı şey iken en özel tür tür olup cins olmayan ve tür olarak artık türlere bölünmeyen şeydir; hatta bu açıdan tür "sayıca farklı terimlerin çokluğuna özselle olarak yüklenen şey" diye tanımlanabilir (*Isagoge*, s. 31-44).